

Vita BANDET

MEDLEMSBLAD FÖR FÖRENINGEN VITA BANDET
ÅRGÅNG 97 NR 6 2000

Två kvinnor i Vita Bandets tjänst.

Av fil dr Hjördis Levin

På nästan alla bilder från Vita Bandets årsmöten före 1949 ser vi två kvinnor bredvid varandra i första ledet. Det är det strävsamma paret Emilie Rathou och Maria Sandström. Hur tomt måste det inte ha blivit, när de dog med fem dagars mellanrum hösten 1948! Hur besvärligt måste det inte ha varit att hitta fullgoda ersättare till dessa arbetsmyror!

Emilie och Maria möttes i dåvarande Kristiania år 1900. Som deltagare i Nordiska Nykterhetsmötet bevistade de även ett Vita Bandsmöte. För resten av livet fastnade de för varandra och för VB. Två energiska och begåvade kvinnor, olika men kompletterande varandra.

Den äldre Emilie, föddes den 8 maj 1862 i Karlskrona, och är känd som en av förra sekelskiftets färgstarkaste förgrundsgestalter. Hon växte upp under det ekonomiskt blomstrande 1870-talet, gick i flickskola och skrevs 16 år gammal in vid seminariet i Kalmar. Hon kom ut som färdig folkskollärarinna 1882 i en tid full av sociala, ideologiska och politiska motsättningar. Hon drogs till folkrörelsernas radikalaste riktningar. Hon anställdes som lärarinna i Hed socken Västmanland och bytte efternamn från Gustafsson till Rathou.

Redan under barndomen hade Emilie förstått att det var illa beställt med kvinnans frihet och människovärde. Om det användes alkohol i hemmet är okänt, men Emilie kunde inte tåla anblicken av onyktra individer och såg ett nära samband mellan superi och kvinnoförtryck. Hon tog upp kampen mot båda. 1884 gick hon in i IOGT-logen Heds va-

pen i Bysala. Året därpå tog hon storlogegraden, blev barntempelledare och den första kvinnan i IOGT:s distriktsråd i Västmanland.

Skolsalen blev snart för trång och Emilie lämnade orten, yrket och en säker inkomst för att bli resetalare på heltid. År 1888 deltog hon i det första Nordiska kvinnomötet i Danmark som inledare i nykterhetsfrågan. År 1891 talade hon om kvinnans rösträtt vid en 1 maj demonstration i Stockholm ren 1890-94 ägde och utvecklade hon veckotidningen Dalmasen från lokalorgan till radikal rikstidning med namnet Svenska medborgaren. I dess spalter angreps överklass och etablerad religion men även arbetarrörelsens ointresse för nykterhetsfrågan.

Även om Emilie var högt respekterad inom radikala kretsar, så måste en kvinna som hon få problem inom samtidens organisationsliv. Nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen var starkt mansdominerade. Emilie upphörde aldrig att betona kvinnors behov av egna föreningar för att driva frågor som männen förbiser. År 1892 bildade hon tillsammans med ett antal arbetarkvinnor Stockholms allmänna kvinnoklubb i polemik mot de befintliga kvinnoföreningar som enligt Emilies mening dominerades av överklassdamer. Hennes medlemskap blev dock inte långvarigt. Hon var en alltför radikal feminist för att stanna kvar i en kvinnoförening som inom kort anslöt sig till socialdemokratiska partiet och därmed underordnades en manshegemoni som förnekade att det fanns en särskild kvinnofråga. Emilie var aldrig socialist men hade ett ultraradikalt medelklassmedvetande. Långt senare anslöt hon sig

till Frisinnade Folkpartiet och medverkade till bildandet av Folkpartiets Kvinnoförbund (1924).

Om Maria Sandströms liv före Vita Bandet vet vi betydligt mindre. Hon föddes den 27 november 1870 och växte upp i ett välbärgat grosshandlarhem i Uppsala. Där fick hon, som vanligtvis flickor ur hennes samhällsklass, lära sig språk och att musicera och sjunga. Maria kom med tiden att behärska engelska, tyska och franska språken, hon hanterade piano och fiol väl och hon deltog i studentsjungandet i Uppsala.

Maria var emellertid allvarigare lagd än många andra flickor i hennes samtid. Som femtonåring gick hon med i nykterhetsföreningen Blå bandet. Därmed bröt hon med sin omgivning inom hem och umgängeskrets och blev absolutist. Hon tänkte sig en bana som läkare, men under förberedande studier fick hon en magsjukdom som tvingade henne att slå dessa planer ur hågen. Med sin känsla för mänskligt lidande blev hon i stället starkt engagerad på de sociala områdena.

Här hade Emilie och Maria sin främsta beröringspunkt. Båda var övertygade om den sociala frågans nära samband med nykterhetssaken och kvinnofrågans samband med båda. En nästan femtioårig gemenskap inleddes. I Vita Bandet delade Emilie och Maria arbetsuppgifter och i det gemensamma hemmet livets glädjeämnen och vedermödor. Under många år hade de sitt hem på Humlegårdsgatan 22 i Stockholm. När huset revs flyttade de till en villa i Äppelviken, en nog så fashionabel stockholmsförort. Efter

livets slut delar de viloplats på Norra kyrkogården.

Emilie och Maria kom fram till att de idéer de själva omfattade; nykterhet, sedlighet, hygien, rösträtt och fred i stort sammanföll med Vita Bandets program. Den 12 september 1900 bildades på Emilies inbjudan en förening på Östermalm i Stockholm och den 28 oktober 1901 en centralstyrelse. Året därpå blev föreningen allmänt känd genom det första nordiska mötet som hölls på Emilies anmodan. Där underströk hon kvinnans sociala ansvar. Samma år hölls stora rösträttsdemonstrationer över hela Sverige, i Stockholm bildades den första föreningen för kvinnans politiska rösträtt och inleddes en omfattande kampanj mot den lagligt reglerade prostitutionen. Vid nyår 1903 öppnades Vita Bandets första byrå, en intensiv period av upplysningspropaganda igångsattes och en social verksamhet av dittills oanade mått påbörjades. Inom kort hade hundratals lokalföreningar och över 200 fredsförening bildats.

All denna verksamhet hade Emilie som Vita Bandets generalsekreterare att besöka, informera, inspirera och på olika sätt bistå. Dessutom redigerade hon under flera decennier Vita Bandets periodiska skrifter och höll ännu på ålderdomen inspirerande föredrag om föreningens tillkomst, verksamhet och mål. Det är Emilies förtjänst att Vita Bandet har en väldokumenterad historia utgörande en viktig del av svensk kvinnohistoria.

Under flera decennier stod Maria i ledningen för kampen mot reglementerad prostitution och sexuell dubbelmoral. Hon ägnade nästan fyrtio år åt styrelsen för Håkanstorp, Vita Bandets uppfostringsanstalt. Från 1922 till 1947 var

hon svenska Vita Bandets ordförande och under sex år vice ordförande i världsföreningen. I båda dessa uppgifter kom hennes goda språkkunskaper väl till pass. Hon deltog i flera av Vita Bandets världskongresser. När en sådan år 1934 hölls i Stockholm, grundades den på två års hårt arbete under Marias ledning.

Maria var en praktisk person. Det har sagts, att hon var organisatören och Emilie agitatorn. Som banbrytare för den alkoholfria restaurangnäringen i Sverige öppnade Maria den förstklassiga och alkoholfria Sturebuffén på Sturegatan 10 i Stockholm och drev den i tolv år. Några år senare iordningställde hon och förestod Vita Bandets alkoholfria restaurang i Värtahamnen.

Utöver allt arbete som Maria lade ner, var hon föreningens främsta finansiella stöttepelare och Vita Bandet skulle med all sannolikhet inte ha klarat sig igenom alla svårigheter, om inte hon trätt räddande emellan. Exempelvis garanterade hon hyran på 3000: kr om året för Östermalmsföreningens första lokal på Kungsträdgårdsgatan 10; en ansevärd summa för en nybildad förening och efter den tidens penningvärde.

Maria måste också räknas till fredsrörelsens ledande gestalter. Hon deltog i världskongresserna i München 1912 och i Bryssel 1938 där Världssamling för fred drog samman många tusen deltagare.

Emilie och Maria var många gånger besvikna på hur utvecklingen tedde sig. De hade svårt att förstå, att alla kvinnor inte var lika hängivna och självupoffrande för saken som de själva var. Ännu mindre kunde de förstå att kvinnorna, som fått lida så mycket för männens

supande och osedliga leverne, mer och mer tog efter det manliga mönstret. De reagerade olika. Emilie gick på ganska hårt i sin "Månadsrevy" och skrädde inte orden när det gällde att kritisera lätt sinniga medsysstrar. Maria var mera lågmäld och skötte sitt ledarskap tyst, försynt och stilla. Även om hon kunde vara nog så skarp i sina officiella uttalanden. Båda var dock obotliga optimister. Så fort något tecken visade, att utvecklingen gick i den riktning de ansåg rätt, så repade de nytt mod och gladdes åt förbättringen. Vi har mycket att tacka Emilie och Maria för. Det var kvinnor av deras typ som drev fram de sociala reformer vi alla numer tar för givna.

J väntan på John Blund

Ligger du klarvaken och kan inte somna? Prova de här knepet:

☆ **Tänk på din favoritserie** på tv och försök minnas så långt bak i handlingen som möjligt.

☆ **Tänk på ett långt ord** och försök bilda så många nya ord av bokstäverna du kan.

☆ **Låtsas att du ska stiga upp om fem minuter** och bara ska vila de sista minuterna.

☆ **Koncentrera dig på nuet** och stoppa alla oroliga tankar genom att säga till dig själv: "Nu är det natt och det finns inget annat jag kan göra än att sova."

☆ **Hjälper inget av detta** så är det lika bra att stiga upp och titta på tv eller lyssna på musik. Du kan också tvinga dig att göra något riktigt tråkigt, som att läsa instruktionsboken till videon eller tvätta golvet.

(Källa: Danska Femina)